

ACC. N:R. M. 9361: 1-15. (avskriften var 10 sid.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
Härad: Albo Adress: Skövda, Vislanda
Socken: Vislanda Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1944. Född år 1880 i Vislanda

Offer mot sjukdom.

H. G. 1.

Avskrift.

ACC. N:R M. 9361: /.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Svar på Hyllén-Cavallius-Stiftelsens
frågelista 1.

Offer mot sjukdomar.

Man borde aldrig slå ut kokt vatten eller något annat hett, såsom saltlake e.d. på jorden utan att först spotta på stället tre gånger, och säga: "^{Plytten}Trytten er. Här kommer varmt." Ej heller fick man kasta ut sitt tvättvatten på juldagens morgon, innan solen gick upp. Gjorde man det, kunde man oroa vättarna och förarga dem, och då kunde man bli sjuk, synnerligast om man ej spottade först tre gånger. Ej heller borde man kasta sitt vatten eller göra sina naturbehov på marken utan att först spotta tre gånger. Eljest förargade man vättarna och då blev man sjuk på det ena eller andra sättet. Men det vanligaste var, att man fick utslag på kroppen som liknade brännsår med svåra vattenblåsor eller annat ohyggligt utslag.

ACC. N:R M. 9361:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När man förargat vättern, måste man försona sig med honom. Detta skedde genom att offra till honom på det ställe där man förorenat eller slagit hett vatten, genom att först bedja honom om förlåtelse och slå söt mjölk eller hembryggt maltöl på stället, eller tugga fint bröd och lägga brödtuggorna där.

Förr i tiden när man gått och länge lidet av tandvärk, trodde man att tandvärken var påsänd eller att man råkat komma nära något ställe där tandvärk var nedsatt.

Man brukade då "sätta tandvärken" i ett träd eller en buske, helst videbuske. Då tandvärken sattes i ett träd valde man vilket träd som helst, blott det stod avsides. Sedan skar man en spåne innanför barken, men lossade den ej från trädet, och ur trädet eller spånen skar man ut en liten sticka som man petade den sjuka tanden med så den blödde. Därefter sattes denna blodiga speta åter på sin plats i trädet. Spånen trycktes sedan mot trädet, men ville den falla ut, så bands den eller spikades den fast. Den sjuka tanden kunde även petas med en spik eller ett hästsko-

ACC. N:R M. 9361:3

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

söm så tanden blödde, varpå spiken eller sömet slogs i trädet. Den sjuke skulle då säga: "Sitt här tandvärk," eller "stanna här".

Då man satte tandvärken i en videbuske, skulle man klyva en klyka på en kvist, och ur denna klyka skulle man skära ut en liten sticka och sedan med denna peta tanden tills det blödde, varpå stickan åter sattes på sin plats i grenen, varefter klykan noga bands ihop med ett snöre.

Bölder och dyligt satte man också i träd på samma sätt, som tandvärk, men då tog man i flesta fall en spik eller ett hästskosöm och petade med i bölden så det blev röt /var/ på den, innan man slog in den i trädet. När detta utfördes skulle man säga tre gånger: "jag ska bota mig för bölla" /bölder/. Somliga sa detsamma när de satte sin tandvärk i träd, att de skulle bota sig för tandvärk. Något särskilt träd, däri man satte sina sjukdomar, finnes ej, vad jag vet, här på orten. För övrigt är denna sed för länge sedan försvunnen.

ACC. N:R M. 9361' 4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Förr i tiden brukade somliga offra på s.k. jättstenar. De gamla berättade, att för dem hade de äldre omtalat, att förr i tiden offrade man på dessa stenar både jul- och midsommarafton. Vid jul offrades för att få tur med kreaturen och vid midsommar för grödan, eller för att få en god skörd. Vanligen offrades ett levande djur. Då man offrade för grödan, offrades ofta blott sädeskärvar. Då man offra för människor som voro sjuka, offrades ett lamm e.d. Eller offrade man den sjukes kläder. Gick det en farsot bland befolkningen som ödelade människorna, offrade man ett större djur för sjukdomen skulle försvinna "gona te". I sistnämnda fall offrades djuret på en torsdagsmorgen innan solen gick upp. Den som offrade djuret, skulle vara "tigande och fastande" och gå avigt runt offret och stenen tre gångern, innan offret börjades. En s.k. jättsten utgjordes av en jordfast sten med jättafjät av en människa eller ett djur. Ovanpå denne sten ligger en jättstor sten, som en jätta lyft dit på den tiden stenarna voro lana. En sådan sten finns på mina föräldrars gård. Foto av den

ACC. N:R M. 9361:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

saknas.

Att draga en sjuk människa emellan två sammanväxta träd eller ett träd med öppning i mitten minns jag, att jag hört omtalas. Det var en sinnessjuk kvinna som troddes bli frisk, om hon kröp igenom ett sådant träd. Den andra var en barnbörds kvinna som ej vant föda sitt barn. Förr i tiden försöktes allt möjligt vid sådana tillfällen, då inga läkare och inga barnmorskor fanns. - Några träd med hål igenom känner jag ej till.

Att man offrade till olika träd för bot mot sjukdom, har jag ej hört, det jag minns. Men man offrade till vårdträden som stod på en och annan gård. Såsom vid jul - och midsommarafton och även vid Helgtorsdag /Kristi Himmelsfärd dag/ brukade man offra söt mjölk eller hembryggt maltöl, vilket slogs på jorden omkring trädet. Långt tillbaka i tiden gjorde man en krans av blommor omkring trädet, som ett slags beröm eller tacksamhet till "trädet's ande", för dess "anter" och omvårdnad om gårdens folk. På min fäderne-

ACC. N:R M. 9361:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gård stod ett gammal apeltred till värdträd. Dess frukt höll sig frisk till augusti månad följande år. Voro barnen sjuka, blevo de friska när de åto av dessa äppel. Min moder fyllade år den 1:ste augusti. Och då jag var barn, brukade hon bjuda på dessa äppel på sin födelsedag. Och jag minnes ännu vilken känsla av stolthet man då kunde spåra hos min annars så blida mor. Då min mor som ung hustru kom till gården, gav trädet en halv tunna frukt om året, men då jag var barn endast par eller tre tjog. Men då var trädet så ruttit, att endast barken den ena sidan var frisk. Nu har trädet länge varit dött. De gamle berättade för mig en gång, att i trädet har hittats ett gammalt rörben, troligen av ett föl, en kalv, ett får eller get. Man trodde, att detta ben hade insatts i trädet som något slags offer.

Offerkällor talas aldrig om numera. Här fanns flera offerkällor i socknen, men de hade ej större betydelse. En fanns på "Gamla Wislanda" prästgårds ägor, den kallas ännu "Tostakälla",

ACC. N:R M. 9361:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en fanns i Spånhult, en i Gamla Rödjan vid Bokelid, en norr om Brånan. Denna sista kallades "brudekällan" och här brukade brudarna offra en silverslant eller ett föremål av silver för sin äktenskapliga lycka, när de for till eller från den gamla kyrkan, när de vigdes.

Man offrade i dessa källor för både utvärtas och invärtas sjukdomar. Detta skulle göras "tiende och fastanes" /- tigande och på fastande mage/. Man offrade vanligen en silverslant eller ett föremål av silver. Dessutom drack man av vattnet och tvättade sig med vattnet på det sjuka stället. Tog man hem av vattnet förlorade det sin helbregdegörande verkan. Barn doppades ned i källan. De tider man offrade var Midsommardagen innan solen gick upp, då vattnet troddes ha störst helbregdegörande verkan. Men man offrade även på Helgtorsdagsmorgon och Valborgsmesse morgon innan solen gick upp. Man offrade även i bäckar och åar, där vattnet rann åt norr. Då man offrade skulle man tre gånger säga namnet på sin sjukdom, exempelvis: "Jag vill ha bot för min värk". Och när man tvät-

ACC. N:R M. 9361:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tade sig i vattnet, så sa man: "jag vill tvätta bort min värk.

Har även hört berättas, att vid offerkällor i Gamla Rödjan här i socknen, vilken rinner åt norr, hade unga förälskade människor vandrat dit till källan, och där ingått trolovning och givet varandra löfte om trohet för livet. Det hände för över 100 år sedan att "Klena Pettern" och hans hustru stodo på Björkebro /därunder vattnet rann åt norr/ och ingingo förlovning och tummade på att de skulle älska och vara trogna mot varandra te döda. Björkebro låg förr på kyrkvägen i Elnaryd hage emellan Elnaryd och nya kyrkan. Nu finns där inget vatten. Detta hände i början på 1800-talet.

Min far berättade, att då han var 8 år /alltså 1836/ fick han följa med sina föräldrar till en barnbrunn, som låg i en socken /jag minns nu ej namnet/ par, tre kyrksocknar norr om Vislanda. En mindre bror till far var sjuk. De foro tidigt på morgonen mid-sommarafton. De hade lång väg att köra, så de togo matsäck med sig för 3 dagar. När de kommor dit, var där så mycket folk, som det varit marknad. Där var majstång, å där dansades och lektes ring-

ACC. N:R M. 9361:9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lekar, och musiken spelade. Och runt omkring källan var klätt med blommor och löv. Emällan midnatt och solens uppgång på midsommardagen trängdes man runt källan, för alla ville ha fram sina sjuka barn och få dem botade, innan solen gick upp. Barnen avkläddes och doppades i källan ända efter halsen, de skulle även dricka av vattnet, sedan man först offrat, en silverslant eller annat föremål av guld eller silver. Det offrades ofta ringar, smycken eller silverskedar, ju mera man offrade, ju mera blidkades källans ande, och ju säkrare blev man frisk. - Det fanns även äldre och yngre sjuka personer, som färdats långa vägar, för att vid denna källa söka bot för sin sjukdom. Eljest brukades denna källa huvudsakligen för sjuka barn.

Att besöka offerkällor, och att offra i de källor som finnas inom socknen, upphörde här omkring mitten på 1800-talet. Numera finnes ingen som talar om offerkällor, inte ens de gamla. Min far dog 1902. - Emedan jag ej kan gå, kan jag ej taga

ACC. N:R M. 9361:10.

några foto.

Blenda Andersson,

Skörda, Vislanda

mars 1944.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV